

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

2006-2007

ARCHAEOLOGICAL
RESEARCHES IN UKRAINE

Збірник є щорічником, який друкується як додаток до наукового видання Інституту археології НАН України — журналу «Археологія». Містить інформаційні повідомлення про роботу археологічних експедицій поточного польового сезону. Стане в пригоді науковцям, студентам та всім, хто стежить за розвитком сучасної української археологічної науки

Засновник і видавець:

Інститут археології Національної академії наук України

Головний редактор:

КОЗАК Денис Никодимович, доктор історичних наук, професор

Заступник головного редактора:

ЗУБАР Віталій Михайлович, доктор історичних наук

Відповідальний секретар:

МІНАЄВА Наталія Іванівна

Редакційна колегія:

КРИЖИЦЬКИЙ Сергій Дмитрович, член-кореспондент НАН України,
доктор архітектури, професор

МОЦЯ Олександр Петрович, член-кореспондент НАН України,
доктор історичних наук, професор

ГАВРИЛЮК Надія Оксентіївна, доктор історичних наук

ЗАЛІЗНЯК Леонід Львович, доктор історичних наук, професор

ІВАКІН Гліб Юрійович, доктор історичних наук, професор

ОТРОЩЕНКО Віталій Васильович, доктор історичних наук, професор

СКОРИЙ Сергій Анатолійович, доктор історичних наук, професор

ТЕРПИЛОВСЬКИЙ Ростислав Всеволодович, доктор історичних наук, професор

КУЛАКОВСЬКА Лариса Віталіївна, кандидат історичних наук

ПОТЄХІНА Інна Дмитрівна, кандидат історичних наук

Друкується за постановою редакційної колегії

Прийом матеріалів:

Польовий комітет
ІА НАН України

Підготовка до друку:

редакція журналу
«Археологія»

Адреса редакції:

Україна, 04210, Київ — 210,
просп. Героїв Сталінграда, 12

Тел.: (380-44) 418-91-38

Факс: (380-44) 418-33-06

Е-mail: editor@iananu.kiev.ua

<http://www.iananu.kiev.ua/archaeology/index>

На першій сторінці обкладинки:

вигляд на Херсонеське городище
з літака (фото В.А. Філіпова)

Усі права застережено. Передрук можливий зі згоди
редакції журналу «Археологія» та авторів статей.

Технічний редактор

Т.М. Шендерович

Оформлення обкладинки

Є.О. Ільницького

Комп'ютерна верстка

І.Г. Тарасенко

Переклад анотацій

англійською мовою

Т.М. Шевченко

Здано до набору 03.06.2008. Підписано до друку 30.01.2009.

Формат 60×84/8. Папір офсетний № 1. Гарн. Ньютон.

Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 43,01. Обл.-вид. арк. 46, 80.

Наклад 400 прим. Зам. 2310

Оригінал-макет виготовлено та тираж видруковано
Видавничим домом «Академперіодика», 01004, Київ,
вул. Терещенківська, 4

Свідцтво про внесення до Державного реєстру суб'єк-
та видавничої справи серії ДК № 544 від 27.07.2001

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

2006 • 2007

ВИДАЄТЬСЯ ЩОРІЧНО. КИЇВ

КРУЦ В.А., РЫЖОВ С.Н., КОРВИН-ПИОТРОВСКИЙ А.Г., ЧЕРНОВОЛ Д.К., НИКОЛОВА А.В., ЧА- БАНЮК В.В., МЕНОТТИ Ф. Из работ Трипольской экспедиции в 2007 г. (исследования на поселении у села Тальянки)	193
КУШТАН Д.П., ПАШКОВСЬКИЙ О.А., СОЛОВЙОВ П.Г. Охоронні археологічні дослідження у Чиги- рині в 2007 р.	199
ЛЫСЕНКО С.Д., БОНДАРЬ К.М., ВИРШИЛО И.В., ПОПОВ С.А., ДИДЕНКО С.В. Комплексные ар- хеологические и магнитометрические исследования поселения Малополовецкое-2а в 2007 г.	202
ЛЫСЕНКО С.Д., ЛЫСЕНКО С.С., ЛИТВИНОВА Л.В. Исследования на могильнике Малополовец- кое-3 в 2007 г.	208
ЛЫСЕНКО С.Д., ШИДЛОВСКИЙ П.С., ЛИТВИНОВА Л.В. Исследования периферии Малополовец- кого археологического комплекса в 2007 г.	212
МАНЬКО В.О. Культурний шар III-3-X стоянки Грот Скелястий	217
МАНЬКО В.О., ПЕРЕВЕРЗЄВА О.В. Дослідження городища Чорнобиль	222
МИЛЯН Т.Р., ПІЧКУР Є.В., ШИДЛОВСЬКИЙ П.С. Виробничий інвентар пам'ятки Йосипівка I	225
МИЛЯН Т.Р., ЧЕРНОВОЛ Д.К., ДЯЧЕНКО О.В., ЛЫСЕНКО С.Д. Роботи Рятівної археологічної служ- би на поселенні Йосипівка-1 біля смт Олесько	231
МИЦ В.Л., ТРУФАНОВ О.А. Археологічні дослідження поселення Таракташ III у Південно-Східному Криму (раскопки 2007 р.)	238
НЕПОМЯЩИХ В.Ю. Археологічні дослідження в с. Білогородка у 2007 р.	242
НИКОЛОВА Т.В., ШИДЛОВСЬКИЙ П.С. Крем'яний комплекс місцезнаходження Легедзине	246
НОГІН Є.В. Розвідувальні роботи неолітичного загону Батуринської Міжнародної археологічної експе- диції у 2007 р.	250
ПАШКЕВИЧ Г.О. Палеоетноботанічні дослідження 2007 р.	252
ПЕЛЯШЕНКО К.Ю., ГОЛУБЄВА І.В., БУЙНОВ Ю.В. Охоронні дослідження багатошарового поселен- ня по вул. Примерівська у м. Харкові	254
ПЕРЕВЕРЗЄВ С.В., ВАСИЛЬЄВ П.М. Дослідження неолітичної пам'ятки Поліське 1 у Коростенсько- му районі Житомирської області	259
ПЕРЕВЕРЗЄВ С.В., ХОПТИНЕЦЬ І.М., ШИДЛОВСЬКИЙ П.С. Великий Дивлин — нова пам'ятка до- би пізнього палеоліту на Житомирщині	263
ПЕТРАУСКАС О.В., ШИШКІН Р.Г., АБАШИНА Н.С., ЦИНДРОВСЬКА Л.О. Дослідження ранньосло- в'янського поселення Обухів-2 у 2007 р.	266
ПЕТРАУСКАС О.В., ШИШКІН Р.Г., ПЕТРАУСКАС А.В., КОВАЛЬ О.А., ОСАУЛЬЧУК О.М. Археоло- гічні розвідки Середньодніпровської експедиції на Правобережній Київщині у 2007 р.	269
О.Л. Позіховський, В.О. Самолюк Розкопки багатошарового поселення с. Розваж на Рівненщині	273
ПОПОВА Е.А., ЕГОРОВА Т.В. Исследования Крымской археологической экспедиции МГУ на городи- ще «Чайка» близ г. Евпатории и на некрополе у пос. Заозерное в 2007 г.	276
ПОТЄХІНА І.Д. Скелети зі скіфського поховання в кургані Близнюк-2	279

С.В. Переверзєв, І.М. Хоптинець, П.С. Шидловський

ВЕЛИКИЙ ДИВЛИН — НОВА ПАМ'ЯТКА ДОБИ ПІЗНЬОГО ПАЛЕОЛІТУ НА ЖИТОМИРЩИНІ

The paper presents the materials from the new Palaeolithic site Velykyj Dyvlyn (Luhyny Region in Zhytomyr Oblast). The location of the site, topography, and technology of flint working are considered. The analysis of flint materials allows the authors to conclude about Epigravettian tradition of flint working, and view the site as the remains of a temporary settlement.

У польовий сезон 2007 р. співробітниками ДНЦ захисту культурної спадщини, Кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Інституту археології НАН України було проведено розвідку в Лугинському районі з метою виявлення та дослідження нових пам'яток доби первісності на території Житомирської області. Під час розвідки було досліджено місцезнаходження Великий Дивлин Лугинського району, матеріали якого попередньо були віднесені до доби пізнього палеоліту.

Пам'ятка розташована за 1 км на північний схід від хат с. Бучмани на краю вододільного плато між річками Жерев та Дивлінка (урочище «Гора Султанка»), поруч з давньоруським городищем, що має позначку 200,6 м над рівнем моря.

Підйомний матеріал зібрано з площі 10×15 м, що свідчить про досить чітку локалізацію пам'ятки. З метою з'ясування стратиграфії та глибини залягання культурного шару було закладено шурф розмірами $1,0 \times 1,0$ м, завглибшки до 0,6 м. Стратиграфія місцезнаходження така: 1) дерновий (орний) шар — 0—25 см; 2) шар гумусованого піску — 25—40 см; 3) шар білуватого стерильного піску. Окремі артефакти було знайдено в орному шарі, проте основна маса йшла на межі другого і третього шарів і розміщувалась ниточно. Близькість культурного шару до сучасної поверхні пояснюється високим топографічним розташуванням пам'ятки та розвіюванням верхніх шарів ґрунту.

Подібний характер залягання культурних решток зафіксований і для інших палеолітичних пам'яток Житомирського Полісся, які мають високе топографічне положення. Так, культурний шар Радомишльської стоянки залягав у сірувато-жовтому суглинку, який підстеляє сіруватий пісок, на глибині 0,6—0,8 м. Культурні рештки стоянки Шоломки 1 залягали у жовтобілястому суглинку на глибині 0,2—0,35 м.

Внаслідок незначної глибини залягання відбувається активна руйнація пам'ятки сильними соловими процесами та оранкою, що засвідчено значною кількістю матеріалу зібраного з поверхні (124 екземпляри). Кількість решток з шурфу — 57 екземплярів, що свідчить про досить насичений культурний шар пам'ятки. Матеріали шурфу надають досить значний відсоток знарядь праці (10 екз., 17,5 %), що дає можливість стверджувати про наявність тут стоянки первісних мисливців.

Як сировина використовувався якісний темно-сірий з білястими включеннями волинський кремій з вапняковою кіркою. Всі вироби мають світло-блакитну патинізацію. Великі розміри первинних відщепів свідчать про наявність родовищ цієї сировини поблизу пам'ятки.

Загалом колекція виробів налічує 181 екземпляр, представлена як відходами виробництва (132 екз., 73,3 %), так і знаряддями праці (48 екз., 26,7 %). Серед відходів виробництва найчисленнішу групу становлять відщепи (76 екз.). Значна кількість цих виробів є сколами оформлення нуклеусів (17 екз. первинних та один відщеп підправки площадки). Також наявні фрагменти 8 призматичних пластин та 5 пластинок.

Нуклеуси (рис. 1) представлені 13 цілими екземплярами та нуклеоподібними уламками (9

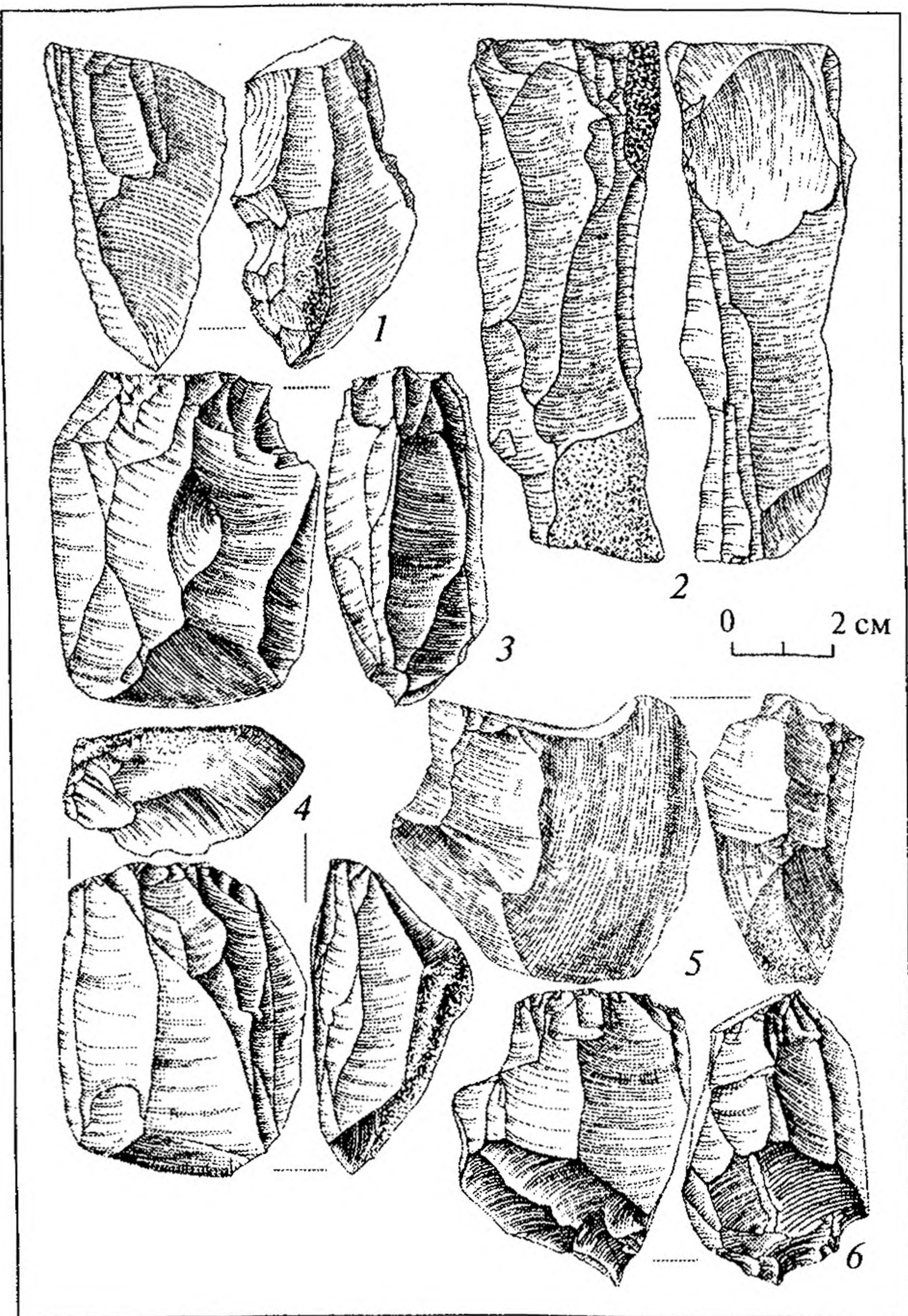

Рис. 1. Великий Дивлин. Нуклеуси

екз.). Нуклеуси призматичні, одно- та двоплощадкові, орієнтовані на зняття правильних, ретельно огранених середньошироких пластин. Одноплощадкові (6 екз.; рис. 1, 1, 3—5) виготовлені на сплоснених жовнах кременю. Двоплощадкові (7 екз.; рис. 1, 2, 6) поділяють на біпоздовжні (5 екз.), з суміжними площадками (3 екз.) та альтернативного сколювання (2 екз.).

Знаряддя праці (49 екз.) представлені ретушованими відщепами та пластинами, скребачками, різцями, скобелями, проколкою та вістря. Серед виробів з вторинною обробкою найбільшу групу (17 екз.) становлять ретушовані відщепи (рис. 3, 3). Ретушованих пластин трохи менше — 11 екз. Серед них виділяється серія виробів (6 екз.) з тронкованими проксимальним або дистальним кінцями (рис. 2, 10—13; рис. 3, 1). Також наявні масивна пластина та пластинка з крайовим ретушуванням (рис. 3, 6; рис. 2, 4).

Категорія скребачок (9 екз.) представлена переважно кінцевими середньовисокими на відщепах (6 екз.; рис. 2, 16, 17, 19, 20). Наявні дві високі скребачки на масивних відщепах з підтесуванням по черевцю (рис. 3, 7). Також наявні скребачкоподібні вироби на пласти-

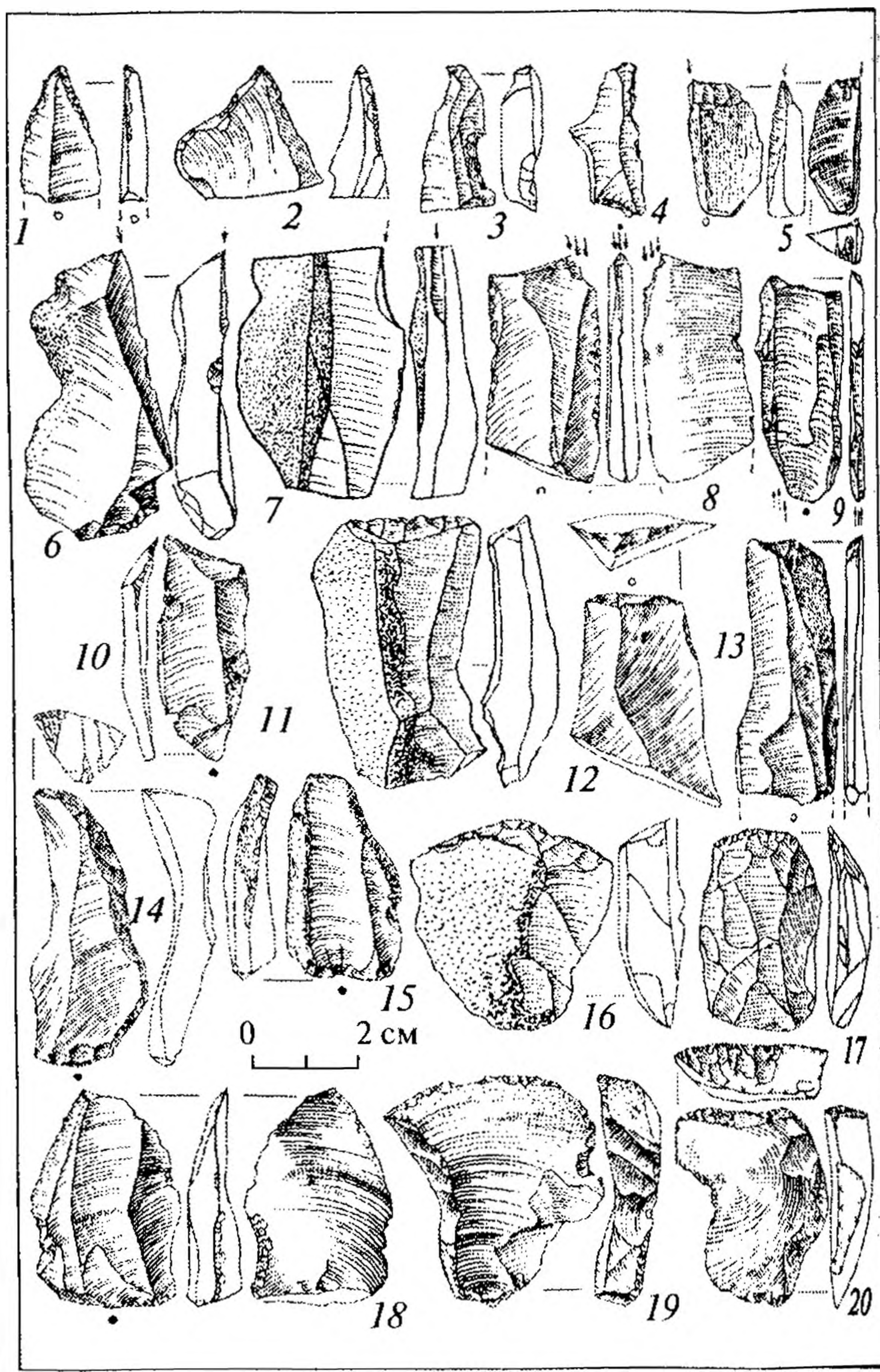

Рис. 2. Великий Дивлин. Знаряддя праці

нах (рис. 2, 14, 15) та на торцевому нуклеусі (рис. 1, 1).

Різці (6 екз.) однаковою мірою представлені боковими типами (рис. 2, 5, 6, 9) та на куті зламаної пластини (рис. 2, 7, 8). У незначній кількості в колекції наявні скобелі (4 екз.), виготовлені як на відщепах (рис. 2, 18; 3, 2, 4, 5), так і на фрагменті пластинки (рис. 2, 3). Крім того, серед матеріалів наявні один екземпляр проколки на відщепі (рис. 2, 2), одне вістря на дистальному фрагменті пластини (рис. 2, 1) та один ретушер.

Така кількість підйомного матеріалу дає можливість попереднього аналізу технологічних особливостей обробки сировини. Техніка первинної обробки характеризується використанням переважно одноплощадкових нуклеусів для зняття середньошироких пластин. У процесі редукції нуклеуси могли набувати двоплощадкових форм, коли одна площадка виконувала допоміжну функцію. Спостерігається використання торця нуклеуса для зняття більш правильних пластин.

Переважна більшість виробів виготовлена без фасетування ударних площадок. Для отримання якісних заготовок використовувалось виділення дрібними ударами певних зон

на площадці нуклеуса, а також абразивне при-
шліфовування краю площадки. В техніці вто-
ринної обробки досить широко застосовував-
ся прийом поперечного тронкування (пласти-
ни, бокові різці).

Такі характеристики свідчать про досить
розвинений етап в рамках пізнього палеоліту і
про епіграветський шлях розвитку загалом. На
жаль, відсутність мікроінвентарю серед під-
йомного матеріалу не дає можливості для більш
докладної культурної інтерпретації пам'ятки.
Найближчими аналогіями виступають епігра-
ветські комплекси північної Житомирщини,
розташовані на південному краї Овруцько-
Словечанського кряжу — Довгиничі, Збраньки
та Шоломки 1. Так, Великий Дивлин зближує з
Шоломками певні ознаки первинної обробки
сировини: висока пластинчастість комплек-
су, переважання одноплощадкових ортогонат-
них нуклеусів, відсутність фасетування відбив-
ної площадки. Знаряддя праці, представлені
на місцезнаходженні, також цілком характерні
для комплексу з Шоломок (скребачки, бокові
та кутові різці, поперечно тронковані пласти-
ни, свердло-проколка).

За технологічними особливостями комплекс
виглядає цілком гомогенним. Розміри концен-
трації крем'яного матеріалу (10—15 м) дають
змогу висловити припущення про залишки сто-
янки, що складалася з одного господарсько-
побутового комплексу. Такі розміри мають як
господарсько-побутові комплекси пізньопалеолітичних стоянок Межиріч, Добранічівка,
Мізін, так і окремі стоянки, розташовані на
плато (Семенівка II, III, Шоломки 1). Так, сто-
янка Шоломки 1 складалася з одного компак-
тного скупчення матеріалу розмірами 8 × 10 м.

Житомирська область — одна з найменш ви-
вчених територій у палеолітознавстві. На сьо-
годні, крім загальновідомого Радомишльського
комплексу та концентрації пізньопалеолітич-
них пам'яток на південному краї Овруцько-

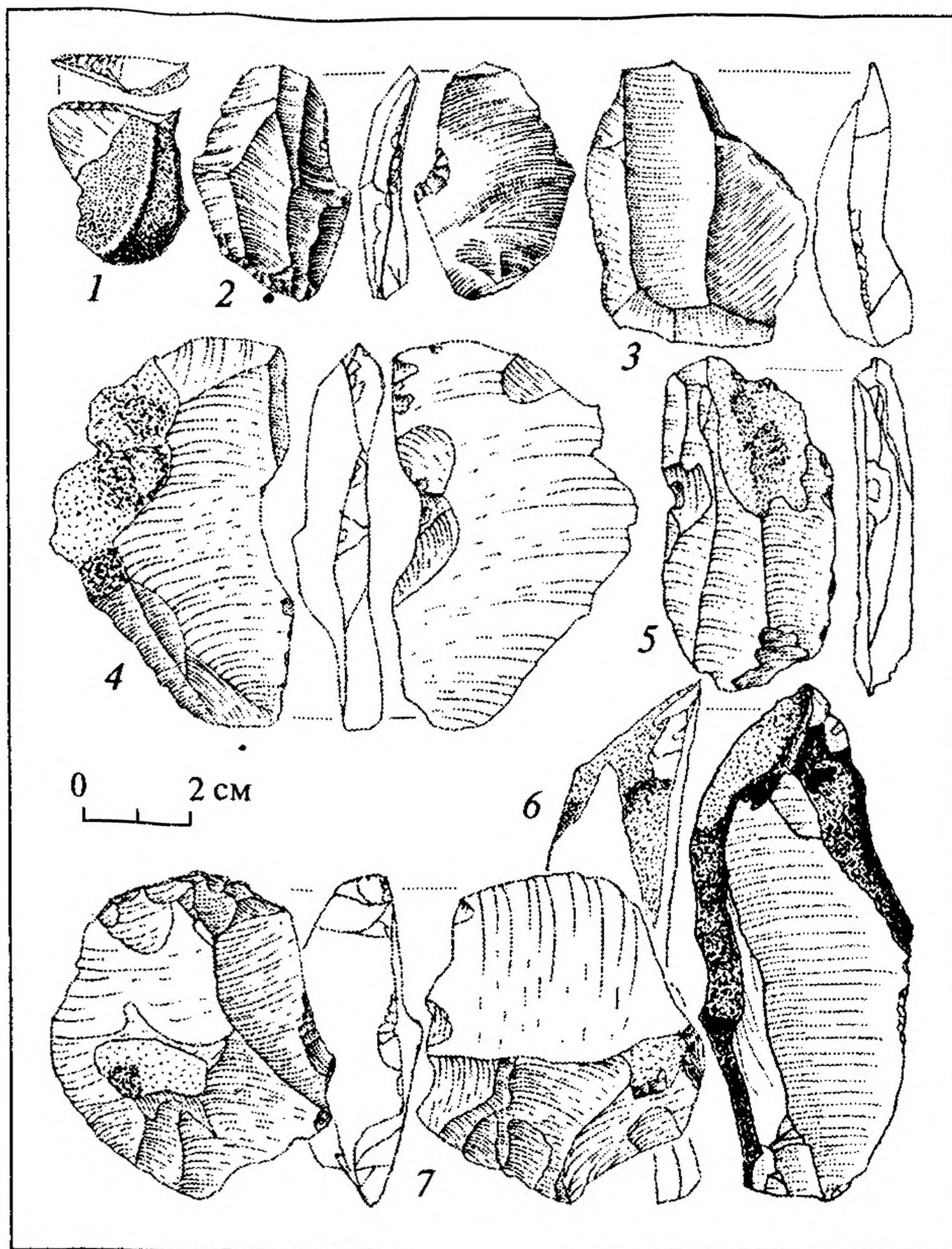

Рис. 3. Великий Дивлин. Знаряддя

Словечанського кряжу, загалом пам'яток доби
пізнього палеоліту немає, що дає змогу ствер-
джувати про непридатність значної терито-
рії Західного Полісся для проживання, почи-
наючи з максимуму останнього похолодання
вюрмської фази плейстоцену (19—18 тис. ро-
ків тому) і до початку дріасового часу. На нашу
думку, така ситуація зумовлена недостатністю
вивчення великих територій Житомирщини,
що є наслідком як ландшафтно-географічної
ситуації (лісові ландшафти), так і відсутністю
регулярних і стаціонарних досліджень пам'яток
кам'яної доби в цьому регіоні. Подальші дослі-
дження пам'ятки дадуть можливість значно
розширити наше уявлення про пізньопалеолі-
тичне населення північної України.

